
Ольга
Філоненко

ГУМАНІТАРИСТИКА У ПУБЛІЧНОМУ ПРОСТОРИ: харківський контекст

Наскрізною темою дискусій про стан філософії та гуманітарних наук у сучасному світі є ситуація кризи. Однією з її причин можна назвати неспроможність наукової спільноти донести прагматику власного існування до широкого загалу. Проте гуманітарні студії не вичерпуються академічним виміром і набувають продовження та розвитку в публічній сфері, за межами університетів та дослідницьких інституцій. Місце та значущість філософії й гуманітарних дисциплін тепер визначає не лише сама спільнота, а й позаакадемічна частина суспільства, яка вважає за потрібне відвідувати публічні лекції та дискусій з філософії, соціології, політології, історії мистецтва та літератури, теорії музики тощо.

Чому саме в останні роки в Україні набули такої популярності відкриті лекторії та ініціативи, що виводять гуманітаристику у публічну сферу? Здається, що це питання є принциповим і за межами нашої країни. Ганс Ульрих Гумбрехт, філософ і теоретик літератури, професор Стенфордського університету, вбачає причину актуалізації гуманітарних знань у *нестачі інтенсивності*: «Я вважаю, в сьогоднішній *ситуації нудьги* в житті сучасної людини існує непогана можливість для гуманітаристики: вона може втрутитись і зробити свій внесок у життя людей, зробити його більш інтенсивним, <...> дати людям змогу бути від чогось у захваті». Поміж іншого, Гумбрехт пов'язує інтерес до гуманітарного знання з поступовою нормалізацією життя

в Західному світі – робочий день дедалі коротшає, а умови праці поліпшуються. Проте важко порівнювати реалії США та України. Можливо, саме ця теза Гумбрехта не є універсальною, адже в Україні брак інтенсивності та бажання це надолужити не корелюють з фінансовими можливостями конкретної людини, а радше супроводжують загальні трансформації у культурі. Гуманітарні лекції та дискусії стають частиною публічного життя для людей, які прагнуть віднайти нові форми стосунків зі світом.

У першому числі «Філософської думки» за 2017 рік учасники круглого столу «Філософія у публічному просторі: між академічністю та популярністю» запропонували свій погляд на проблему в Києві, Львові та Дніпрі. Всі доповідачі так чи так констатували необхідність освітніх заходів у форматі дискусії, де лектор відіграє роль радше модератора в обговоренні пропонуваної теми. Зважаючи на те, що публічний вимір гуманітаристики в Харкові має іншу спрямованість, варто уважніше придивитися до локального контексту.

Філософська спільнота Харкова консолідована навколо філософського факультету ХНУ ім. В.Н.Каразіна, де група аспірантів та викладачів починаючи від 2007 року пропонує власний спосіб роботи з гуманітарним знанням та його трансляцією у публічну сферу. Першою такою спробою було створення аспірантського семінару «Койнонія», який, з одного боку, був платформою для обговорення тез, запропонованих аспірантами у дисертаційних дослідженнях, а з іншого – долучав до діалогу студентів та викладачів з інших факультетів (у тому числі й природознавчих), виводячи філософію та теорію культури у сферу міждисциплінарності. Семінар продовжив своє існування у форматі однойменного фахового видання, що існує дотепер. Незважаючи на академічний статус, журнал спрямовано на широку аудиторію: публікації кожного номера передують інтелектуальна подія, до участі в якій долучаються всі охочі. Ключовими подіями для харківської спільноти стали публічні лекції та дискусії за участі Ганса Ульриха Гумбрехта (2011) і Марселя Енафа (2016).

Починаючи з 2012 року в Харкові функціонує відкритий освітній проект «Пті-університет Йона», який з'явився як альтернативний лекторій, головна інспірація якого суголосна Гумбрехтовому подоланню нестачі інтенсивності: гуманітарні дисципліни повинні бути своєрідними навігаційними інструментами, що спонукають людину до *присутності* у світі й допомагають орієнтуватися у наново відкритих просторах.

Специфіка публічного виміру гуманітаристики в Харкові значною мірою продиктована потребами аудиторії. Так, існує запит на універсальні курси, так звані *bread-and-butter* лекції, які заповнюють лакуни в базових знаннях. Цю функцію в пті-університеті виконували такі курси, як «Філософія ХХ століття. Вступ» Вахтанга Кебуладзе, «Cartesius» Олега Хоми, «Вступ до християнства» Олександра Філоненка, «Витоки європейської культури» Анатолія Ахутіна, «Босх» та «Френсис Бейкон» Миколи Коломійця,

«Шевченко» Леоніда Ушкалова та ін. Саме такий формат дає змогу відкрити гуманітаристику як форму комунікації з навколишнім світом. Головна мета лекцій – навчити із захватом сприймати літературу, живопис, кінематограф, музику та комікси і водночас відчувати необхідність у серйозному вивченні цих аспектів культури. Слухачі жадають отримати перші структуровані знання з тієї чи іншої теми, які стануть поштовхом до самостійного занурення та навчання. Саме тому більшість подій відбувається у лекційному форматі, де лектор пропонує власну проблематизацію теми та шляхи подальшого поглиблення знань.

Досвід Харкова демонструє, що, на відміну від Києва, Львова та Дніпра, слухачі тяжіють до сприйняття великого масиву нової інформації, проте не вбачають гострої необхідності у дискусії. Публічне обговорення не сприймається як спосіб отримання нових знань, що свідчить про нестачу культури діалогу та потребу її поступового заповнення. В рамках лекційної програми пті-університету здійснюються спроби долучити аудиторію до публічних обговорень, реалізовуваних в рамках семінарів у форматі *close reading*, де невелика група учасників упродовж кількох зустрічей ретельно аналізує запропонований текст. Роль лектора у цьому форматі здебільшого модераційна. Прикладом такої роботи є семінар, присвячений статті Марселя Енафа «Насильство в насильстві: таємниця жорстокості» за участі самого антрополога. Цей формат наразі є чи не єдиною ефективною формою долучення слухачів до обговорення: завчасна самостійна робота з текстом допомагає сформулювати питання, що потребують відповіді від самого автора чи обговорення з іншими учасниками семінару.

Отже, харківський формат існування гуманітаристики у публічній сфері має свої особливості. За останні 10 років гуманітарні лекції вийшли за межі університету, проте не змогли значною мірою трансформувати форму передання знань: як і в університетах, ми досі маємо справу з монологічними лекціями. Втім, неакадемічне середовище сприяє новаторському способу розповіді про філософські та культурні проблеми. Видається, що ця ситуація є лише початковою стадією увиходження гуманітаристики у повсякденне життя, а головним завданням відкритих ініціатив Харкова має стати виховання діалогічного мислення, бажання долучитися до дискусії та активної участі у культурному процесі.

Ольга Філоненко – філософський факультет Харківського національного університету ім. В.Н.Каразіна.
